

Ko sem vzel v roke to knjigo in bral na ovitku podnaslov: zgodovinski roman, mi je nehote prišla pred oči slika navadnih zgodovinskih romanov. Kot Makartove ali Munkacsyjeve slike se vrste pred fantastično, na vsak način pa z zgodovinsko patino obsvetljeno panoramo množice ljudi, rade se družijo v močne široke skupine, da pompozno učinkujejo; med njimi pa se suče peščica ljudi na poseben način poudarjenih, nadarjenih in preobloženih s čustvom, simpatijo, ljubeznijo itd. Le redko kateri zgodovinski roman je dober, in redko kateri more posredovati bralcu neko resnično, elementarno doživetje. Bartol se je takemu pisateljskemu početju v velikem loku izognil. Z ostrim čutom za estetske vrednote je zgodovinsko ozadje osvobodil vsakega čustvenega prizvoka in ga je postavil pod sodobno luč. Na sodobnemu pojmovanju zgodovine soroden način opisuje verske prepire, politične metode in sploh vse tedanje življenje. V dejanje samo pa, ki daje drugod prijetno popoldansko branje, je vsadil važne filozofske probleme, ki sprožijo sicer razglabljanja, po svoji usodni človeški tragiki pa v mnogočem nadomestijo prvotne prvine čustvenega pesniškega doživetja. Z oblikovnega stališča je Bartol v glavnem realist. Ne vem, zakaj me njegovi opisi spominjajo na Verrochijevo skulpturo. Naturalizem, a vendar reduciran na karakteristične prvine, kar da predmetu neki poudarek, ki pa že vnaša idealistične prvine. Z nekaj besedami odlično zadene značaj opisanega in njegovo zunanjo podobo. Osebnega sloga glede na obliko dikcije in osebnostni ritem, ki je značilen zanj, Bartol ni razvil. Preveč je razumarski in znanstven in preveliko važnost polaga na vsebino, da bi se še pri zunanji obliki utegnil zadržati. Vendar je zato prav v snovnem oziru njegova individualna podoba najvidnejša in je zato v pojmovanju snovi iskati njegovo stilistično posebnost.

Ako ob koncu še enkrat premotrimo roman kot celoto, moramo priznati, da vkljub razumskemu analitičnemu gledanju le zapusti v nas dojem močne pisateljske osebnosti. Neka faustovska natura gre v nas s strani te knjige, narava, ki je gnana od neizprosne in spoznanja žejnega intelekta, pripravljena stopiti sedaj v eno skrajnost, sedaj v drugo, a ji je že od nekdaj zapisano v zvezdah, da se bo od povsod vrnila žejna in nepotešena na — Al Araf, kjer »pa ni mesta niti za radost, niti za razočaranje«.

Načrt za platnice je izdelal arh. Ivo Spinčič, po kompoziciji, še bolj pa koloristično povsem v slogu in snovnosti romana. S. Mikuž.

Rudolf Kresal: Študent Štefan. Prepovedana mladost. Založba »Slovensko delo«. Ljubljana 1938. Str. 703.

Delo, ki je precej razgibalo naše kulturno življenje, še preden je izšlo, je po svoji zamisli nekaka epopeja poveljnih razumniških generacij.

Snov je vzeta, kakor pove že naslov, iz dijaškega življenja, kmalu po svetovni vojski. Zgodba je preprosta in počiva z vso težo na glavnem junaku študentu Štefanu. Ljubezen do tovarišice Ani Gornikove, ki je plaha in zasanjana, se mu razbije ob zločinu, ki ga nad opito študentko napravi njun profesor Zelenec; slede hudi duševni boji in tegobe, ko dekle zanosi in mora posredovati zdravnik. V osmi šoli, kjer srečamo poleg omenjenih dveh ju-

nakov še študenta Lužarja, Ariela Šterna in profesorja Borštnika, se zgodba razpleta v spore, ki jih ima dozorela in razgledana mladina s šolsko in naposled državno oblastjo. Štefan doživi drugo nesrečno ljubezen ob Gabrijeli Sternovi in naposled po nesrečnem slučaju v znamenju smrti sošolca Ariela, tudi odpust iz gimnazije. Domovina mu poslej ne pokaže gostoljubnega obraza, zato odide na tuje in konča na begu iz tujske legije.

Vsa zgodba, dasi je nekam fantastična, bi mogla pod rokami resnične umetniške osebnosti vzrasti do lepe in pretresljive umetnostne podobe. Toda Kresal, ki daje očitvidno prednost kolikosti pred kakovostjo, z njo prav za prav ne ve kaj početi. Avtor, ki je zrastel iz povojnega ekspresionističnega leposlovnega rodu, nas s tem svojim velikim tekstom slogovno v splošnem umetnostnem razvoju potisne daleč nazaj in je vtis, ki ga dobiš o njem, kar se da epigonski. Svet, v katerega postavi svoje osebe, je nekam pojmovno posplošen. Štefan in njegovi žive v »tesni ulici«, predmestju, »dolini«, temu nasproti je »belo mesto«, »cesta Šternov«, nikjer pa ni sledu resničnejše zasidranosti na zemljo. Kakor kraj, tako so tudi ljudje z malimi izjemami tipizirani. »Študent Štefan« je simbol povojnega razumniškega rodu, ki naj bi ves zrastel iz proletarskega okolja, ki je močan, odločen, borben, toda vse to menda zaradi tega, da pade za tuje interese nekje v Afriki — na begu. (Str. XII.) Njegov antipod je Ariel Štern, božjastnik, ki ponazarja umirajočo družabno vrsto bogatašev i. t. d. Razumljivo je, da ti teoretični homunkuli ne mislijo in ne čustvujejo kakor resnični ljudje. Njihov miselni in čustveni svet je neznansko zapleten in vsak dotik z resničnim (ali neresničnim) svetom jim vzbudi goro razmišljanj in razglabljanj. Pri tem pa seveda ni potrebno, da bi bil povod ali dušeslovno utemeljen, ali vsaj po razpletku zgodbe zame kako drugače opravičen. Ariel Štern pravi nekje: »Vsi skupaj smo nenavadne harfe, na kateri popokajo časih vse strune, a časih pojo, da bi se človek ubil! Vesel sem, da smo taki.« (Str. 575.) Posebno zadnji stavek je značilen za tako umetno sestavljeno pojmovanje sveta. Toda prav ta dušeslovno teoretični larpurlartizem je za umetnostno vrednost tega dela usoden. Meglena, dostikrat nerazumljiva predavanja junakov (prim. Ariel: o postanku Šternov, kulture i. t. d. V. poglavje), ki najdejo pri svojih poslušalcih največkrat prav čudne čustvene odmeve (str. 373.: »Gabrijela, ne trepeči«), ki pa vplivajo zaradi dušeslovne neutemeljenosti skoraj smešno, neznansko raztegnejo tekst; estetsko prvino, ki je za vsako leposlovno delo pač bistvene važnosti, pa povsem potisnejo ob stran. Nekaj pač doseže avtor v tem veletoku razglabljanj, namreč idejno težino teksta, toda slednja se mestoma stopnjuje do tako suhe izostrenosti, da vpliva — posebno še podprta s sunkovito pretrganim načinom dikcije — skoraj kakor lepak. Toda estetski. umetnostni vrednosti se delo zato niti korak ne približa, kajti s poudarjanjem ene prvine zanemarja druge, kot so na primer oblika ali pa kompozicija. Zaradi nabreklosti teksta je snov obsežena v posamezna poglavja s podnaslovi, ki naj idejno zajamejo njihovo vesbino, pri tem pa trpi celota in je notranja dinamika zgodbe na več mestih pretrgana, tako da slednja utruja. Kar se tiče idejnega prepričanja in umovanja posameznih junakov, dvomim, da je to njihova osebna zadeva, marveč v mnogo večji meri izpoved avtorja

samega in so za tako zapleteno osebno doživljanje šibki pubertetniki gotovo preslabotne posode. Z etičnega stališča bi bilo delu veliko oporekati, toda kakor je vsa zgradba dela, dejanje samo in osebe posajeno v napol resnični svet, je tudi etika po istem načinu prikrojena in le dopolnjuje ostalo nejasno podobo.

Vélíki tekst, v smislu resničnega umetnostnega uspeha, ob tem delu R. Kresalu nikakor ni uspel. S. Mikuž.

Dr. Andrej Gosar: Gospodarstvo po načrtu, njegove naloge in problemi. Zbirka študij št. 1. Str. 50.

Dr. Ivo Pirc, Franjo Baš, Hrvoj Maister, Filip Uratnik: Socialni problemi slovenske vasi. I. in II. zvezek. Zbirka študij št. 2. in 3. Str. 127+130. Vse izdal Socialno-ekonomski institut v Ljubljani 1938.

V prvem delu podaja dr. Gosar v strnjeni obliki »spoznanja in ugotovitve o postanku, bistvu in smislu ideje gospodarstva po načrtu pa o njegovih nalogah in problemih«. Po obravnavanju liberalnega gospodarstva razmišlja o novi ureditvi gospodarstva, katere misel »je predvsem le ideja, ki bo šele tedaj postala zares zmožna praktičnega življenja in uveljavljanja, ko bo pognala korenine v ljudski zavesti ter bo pričela rasti in se uresničevati iz jasnega spoznanja, globoke vere in močne nesebične volje« (str. 50). Pisateljeve misli so znane iz njegovega obsežnejšega dela »Za nov družabni red« in so v tej obliki podane kot načelni uvod izdajam nove ustanove.

Naslednji knjigi posegata že v pereče stanje slovenske vasi in prinašata pet referatov s kmetijske ankete. Dr. Ivo Pirc obravnava v članku »Asanacija naselja« zdravstvene razmere slovenske vasi. S slikami (na zelo slabem papirju) in statistikami prikazuje vpliv vaških stanovanj in življenjskih razmer na zdravje prebivalstva. V drugem delu referata je podana oznaka po okrajih. Pisatelj opozarja na zahteve sodobne asanacije, da se bo življenjska raven našega kmečkega prebivalstva dvignila. V tesni zvezi z omenjenim člankom je naslednji istega avtorja »Prehrana prebivalstva«, ki najprej teoretično obravnava prehrano, nato pa opisuje prehrano po okrajih, iz česar podaja zaključke in nasvete za izboljšanje. — Krajši je članek Franja Baša »Življenjski nivo kmeta«, v katerem podaja zgodovinski razvoj gospodarstva in prehrane na vasi, premalo pa se dotakne v uvodu označene druge, to je duševne sestavine življenjskega nivoja. Zaključuje z ugotovitvijo, da je povprečni življenjski nivo patriarhalnega kmeta v oddaljenih krajih pod povprečnostjo srednjeevropskega kmeta. V okolici mest in industrijskih krajev pa se je kmet v načinu življenja pomeščnil.

V drugem zvezku, tiskanem na boljšem papirju, a brez potrebnega kazala (ki ga pogrešamo tudi v I. zvezku), obravnava Filip Uratnik vsa vprašanja, ki so v zvezi s poljedelskim delavstvom, kar je podprto z obilno statistiko. Hrvoj Maister pa raziskuje zaposlitev kmetskega prebivalstva v Sloveniji. — Vse obravnavano gradivo izpričuje nezadovoljivo stanje našega kmečkega prebivalstva in želeti je, da je že znak poti k izboljšanju, če se ta pereča vprašanja obravnavajo temeljito in na taki višini kot v pričujočih knjigah.

V. N.